

Helsinki: Parsifal

19.3.05 – Premiere
Bilder: Stefan Bremer

Helsingin Parsifal

19.3.05 – Ensi-ilta
Kuvat: Stefan Bremer

*Matti Salminen sang und spielte wie immer einen großartigen Gurnemanz.
(Hier mit Raimo Sirkiä)*

*Matti Salminen lauloi ja esitti Gurnemanzin suurenmoisesti kuten aina.
(Kuvassa Raimo Sirkiän kanssa)*

Parsifalin alkusoitto esirippu auki - rohkea ratkaisu! Mutta vanhalle teatteriketulle kuten **Harry Kupferille**, joka taas kerran ohjasi Wagnerin jäähyväisteoksen, onnistui tämä taidonnäyte Suomen kansallisopperassa: muutamalla hyvin musiikkiin sopivalla kuvalla hän esittää teoksen lähtökohdat. Gurnemanz hoitaa avuttomana sairasta ja verta vuotavaa Amfortasta. Nuori poika ojentaa janoiselle Graalin kuninkaalle vesimaljan katsoen tätä samalla pitkään ja syvälle silmiin. Yksinkertaista ja vaikuttavaa. Klingsor

kamppailee epätoivoisena voittamansa keihään kanssa, kun taas Kundry pyörii maassa yhtä epätoivoissaan ja ikään kuin apua huutaen. Ja sitten vielä jotakin aivan uutta: Kolme buddhalaismunkkia tarkkailee näitä muutosta ja ratkaisua huutavia tapahtumia taustalta. Munkit ilmestyvät illan mittaa melkein jokaisella tärkeällä hetkellä ja toisinaan he jopa puuttuvat lempeästi tapahtumiin. Niinpä he lahjoittavat Parsifalille munkinkaavun tämän harharetkillä kun eräs niukasti vaatetettu mies tienreunassa on ensin

Das *Parsifal*-Vorspiel bei offenem Vorhang! Das ist gewagt! Aber einem alten Theaterhasen wie **Harry Kupfer**, der an der Finnischen Nationaloper Helsinki noch einmal Wagners Abschiedswerk inszenierte,

Text / Teksti:
Klaus Billand

gelingt das Kunststück: Er zeichnet mit einigen wenigen Szenen und in starkem Einklang mit der Musik die Ausgangssituation des Werkes vor. Gurnemanz kümmert sich hilflos um den siechen und stark blutenden Amfortas. Ein Knabe reicht dem dürstenden Graalkönig einen Becher mit Wasser bei einem langen und tiefen Blick in die Augen, ebenso einfach wie berührend. Klingsor ringt verzweifelt mit dem gewonnenen Speer, während Kundry sich ebenso verzweifelt am Boden wälzt und nach Hilfe zu rufen scheint. Und dann noch etwas ganz Neues: Im Hintergrund beobachten drei buddhistische Mönche das Geschehen, das nur so nach Änderung und Lösung schreit. Sie werden an fast allen wichtigen Momenten des Abends wieder erscheinen und manchmal sogar mildtätig in das Geschehen eingreifen.

tarjonnut vettä Parsifalille ja Parsifal puolestaan Pyhää Marttia seuraten antanut tälle oman vaatteensa. Samalla selviää, mihin ohjaaja pyrkii: esittämään *Parsifal* uskonnot ylittävänä lähimmäisenrakkauden sanomana ja muotoilemaan samalla Wagnerin uskonnolliset korostukset, kiitettävästi DDR-läisessä työläisneuvostojen estetiikassa pitäytyen. Näyttämötilan mestarillisena käyttäjänä hän antaa jo alkusoiton aikana muodostua valokujan näyttämön takaosasta kohti etuosaa. Mutkitteluva valokuja tuo mieleen salamaa muistuttavan leikkauksen, joka kulkee läpi koko **Daniel Liebeskindin** suunnitteleman Juutalaisen museon Berliinissä. Eikä varmasti sattumalta. Tuoko ohjaaja näin juutalaisuuden mukaan esitykseen - sen lisäksi että tämä valopolku tematisoi kristinuskon, ja buddhalaismunkit taustalla täydentävät tärkeiden maailmanuskontojen piiriin?! Näin päädyttäisiin kuitenkin lähelle Wagnerin tarkoituksiperiä.

Kupferin esityksessä on jopa itse Graal nähtävillä, vieläpä punaherkuisena ja oikeilla hetkillä. Mutta se, miten hän tämän esittää, tekee pesäeron klassisiin *Parsifal*-produktioihin, joihin postmoderni taide ei enää luota, vaikka itse **Nike Wagner** mainitsi hiljattain isänsä *Parsifalin* vuoden 1951 Bayreuthista parhaaksi näkemäkseen Parsifaliksi. Kupferin Graal on ambivalentti, Amfortas työntää maljan suorastaan raivoisesti kohti Graaliritareita kuin halutakseen tappaa nämä

So schenken sie Parsifal bei seiner Odyssee ein Mönchsgewand, nachdem ihm ein spärlich bekleideter Mann am Wegrand Wasser gereicht und er ihm daraufhin in St. Martinscher Manier seinen Umhang gegeben hatte. Gleich wissen wir, wo der Regisseur hin will: den *Parsifal* als ein Werk der Religionen übergreifenden Nächstenliebe zeigen, wobei er durchaus die religiösen Ansätze Wagners ausformuliert und sich dankenswerterweise einer DDR Aufarbeitung und Betriebsversammlungs-Ästhetik enthält. Als Meister der Nutzung des Bühnenraums lässt er schon während des Vorspiels von ganz hinten nach vorn eine helle Lichtstrasse entstehen, die fast genauso gezackt ist wie der einem Blitz ähnelnde Ausschnitt, der sich durch das ganze neue Jüdische Museum von **Daniel Libeskind** in Berlin zieht. Das mag kein Zufall sein. Wird hier also das Judentum miteinbezogen, nachdem auf dieser Lichtstrasse Christliches thematisiert wird und die buddhistischen Mönche den Kreis der wichtigen Weltreligionen im Hintergrund ergänzen?! Damit käme er Wagners Intentionen ja sehr nahe. Man bekommt bei Kupfer sogar einen Gral zu Gesicht, und er leuchtet sogar rötlich auf in den entsprechenden Momenten. Aber wie er das präsentiert, das macht den Unterschied zu klassischen *Parsifal*-Produktionen, an die sich ja die Postmoderne nicht mehr herantraut,

ja saadakseen lopultakin itselleen rauhan. Ritarit kaatuvat hourailten maahan kuin todentaakseen tämän kestävämmän tilanteen mittasuhteita.

Yhtä kestävämmäksi kuvataan Klingsorin tilanne Kundryn kanssa. Klingsor yrittää peittää kouristuksenomaisesti keihäällään menetettyä miehi-syyttään ja tulee näin pyrkimystensä orjaksi – pyrkimysten, joita ilman hän ei loogisesti ottaen voisi enää olla olemassa. Dramaturgisesti Kupfer kiteyttää suurenmoisesti sekä Graalin yhteisön että Klingsorin maailman umpikujan, jotta lunastus myötätunnon kautta olisi välttämätön. Tässä hän käyttää vaikuttavasti näyttämörakenteita, muun muassa jälleen kerran jo Berliinin produktiosta tuttua helposti muunneltavaa valtavaa fallista puomia, jonka nokassa kaikki sanan syvimmässä merkityksessä tärkeä esitetään kärjistettynä: puomi palvelee myös tiennäyttäjänä ulos kohtauksista, puomin päällä Amfortas paljastaa Graalin maljan ja sen päällä Kundry saapuu näyttämölle, puomi näyttää Parsifalille tien ulos Klingsorin taikapuutarhasta ja se *Päivi Nisula als Kundry überzeugte darstellerisch und über weite Strecken auch stimmlich.* (Mit M. Salminen)

Päivi Nisula Kundryna vakuutti näyttämöllisesti ja monin paikoin myös laullisesti. (Kuvassa myös Matti Salminen)

obwohl selbst **Nike Wagner** kürzlich auf die Frage nach dem besten *Parsifal*, den sie je gesehen habe, den ihres Vaters von 1951 in Bayreuth angab. Bei Kupfer ist der Gral ambivalent, Amfortas stösst ihn gewissermaßen wütend gegen die Ritter, als wolle er sie damit umbringen, um endlich Ruhe zu haben. Diese gehen delirierend zu Boden, das ganze Ausmass dieser unhaltbaren Situation dokumentierend.

Ebenso unhaltbar wird die Situation Klingsors mit Kundry gezeigt, der mit dem Speer krampfhaft seine verlorene Männlichkeit zu verdecken sucht und somit zum Sklaven seiner Errungenschaft wird, ohne die er logischerweise nicht mehr existieren kann. Dramaturgisch spitzt Kupfer somit die Ausweglosigkeit der Gralsgemeinschaft und der Klingsorwelt und damit die Notwendigkeit der Erlösung durch

Mitleid grandios zu. Dabei benutzt er Bühnenelemente mit grosser Wirkung, u.a. auch wieder den leicht abgewandelten riesigen, phallisch wirkenden Dorn aus seiner Berliner Inszenierung, auf dessen Spitze sich alles Wichtige im wahrsten Sinne des Wortes zugespitzt abspielt: Hier dient er nun auch als Wegweiser aus Situationen, hier enthüllt Amfortas den Gral, kommt Kundry herein, er zeigt Parsifal den Weg aus dem Zaubergarten, und leitet auch die gewaltigen Bühnenumbauten ein, die die hochmoderne Bühnentechnik in Helsinki ermöglicht. So werden die Verwandlungsszenen zum Gralstempel zu Höhepunkten des Abends. Verschiedene Segmente der Lichtstrasse senken sich ab und tauchen auf verschiedenen Ebenen mit Gruppen von Gralsrittern wieder auf. Davor und dahinter senkt sich ein transparenter

Vorhang, auf dem in lila Licht das Quergewölbe der berühmten Kathedrale von Wells in der südenglischen Grafschaft Somerset zu sehen ist. Die Sage von König Arthus und der Tafelrunde ist hier allgegenwärtig. Kupfer und sein bewährter langjähriger Bühnenbildner **Hans Schavernoch** entnahmen dieses gotische Motiv offenbar dem Buch „Gewölbe des Himmels“ von **Florian Monheim**. Es bildet einen starken Kontrast zu der eiskalten Glimmerwelt Klingsors, wo grelle Farben über die Lichtstrasse flimmern und jeglicher Kleidung bare Blumenmädchen als eine Fata Morgana der Erotik auf Videoeinblendungen mit echten Blumenbildern wechseln, sozusagen eine Peep Show zur Appetitanregung auf eine wichtigere Begegnung... Der gute Effekt wird aber mit einem Verlust an Stimmqualität erkauft, da die Damen aus dem Off singen müssen.

Am Schluss dann ist der Moment des Abschieds vom schützenden Kollektiv des Grals gekommen. Die Schale entschwebt vereint mit dem Speer auf des Dornes Spitze in unerreichbare Höhen, einige Ritter legen ihre Klosterluft ab und folgen Parsifal im Buddhaaufzug, Gurnemanz, Kundry und den drei Mönchen in eine hoffentlich bessere Zukunft. Andere schaffen es nicht und sinken enteelt zu Boden. Kupfer lässt aber auch hier noch viel Raum zu

freier Assoziation, die er den ganzen Abend über ermöglicht. Dabei hilft ihm die kompetente Lichtregie von **Andrew Voller**. Eine grossartige Inszenierung! Auch die modernistischen Kostüme von **Yan Tax** passen bestens dazu.

Die grosse Überraschung des Abends, was die musikalische Seite betrifft, war der junge Nachwuchsdirigent **Mikko Franck**, der das Orchester Der Finnischen Nationaloper sehr kompetent durch den Abend führte. Man merkte dem erst 26-jährigen, der 2006 Orchesterchef der Finnischen Nationaloper werden wird, nicht an, dass dies seine erste Wagneroper war. Er wählte zügige, aber nie zu schnelle Tempi, wusste Akzente zu setzen, zumal bei den grossen Chorszenen, und agierte auch sehr sängerfreundlich. Das Orchester hat mittlerweile grosse Wagnererfahrung, und man merkte ihm die Sicherheit an. Die gute Akustik im Haus tat ihr Übriges zu einer grossen musikalischen Leistung.

Leider fand diese nicht ihre volle Entsprechung bei den Sängern. Bedauerlicherweise sangen in der Premiere nicht **Jorma Silvasti** die Titelrolle und **Juha Uusitalo** den Amfortas, sondern **Raimo Sirkiä** den Parsifal und **Raimo Laukka** de Gralskönig. Sirkiäs Tenor ist zu fahl, ja manchmal fast baritonale, Höhen kommen nur schwer. Dazu gesellt sich ein wenig charismatisches Spiel. Laukka spielt die Rolle des Amfortas zwar sehr

gut, aber stimmlich fehlt seinem Bariton die erforderliche Kraft und ein klingendes Timbre, die Stimme sitzt zu fest. **Matti Salminen** sang und spielte wie immer einen großartigen Gurnemanz. Er gestaltete die gleichnamigen Erzählungen so interessant, dass man ausser den vier Knappen niemanden in dieser Szene vermisste... **Päivi Nisula** als Kundry überzeugte darstellerisch und über weite Strecken auch stimmlich, allerdings ist ihr Timbre recht metallisch und neigt in der Höhe zu Schärfe. Eine Idealbesetzung war sie nicht. **Esa Ruuttunen** als Klingsor wirkte ausgebrannt, er neigte zur Deklamation und häufigem Verlassen der Gesangslinie. Der Titulrolle von **Jyrki Korhonen** war tadellos. Der verstärkte Chor Der Finnischen Nationaloper sang und agierte ganz ausgezeichnet und war auch in der Staffelnung sehr transparent, ein starker Pluspunkt der Produktion.

Der Generaldirektor der Finnischen Nationaloper, **Erkki Korhonen**, hat mit dieser Neuinszenierung einen weiteren Meilenstein zu einer größeren internationalen Transzendenz seines Hauses gesetzt. Man darf gespannt sein auf den **Richard-Strauss-Zyklus** Anfang 2006.

alustaa myös ne mahtavat lavarakenne-
mat, jotka Helsingin huippumoderni
näyttämötekniikka mahdollistaa. Niinpä
ovatkin kohtaukset, joissa näyttämö
muuttuu Graalin tempeliksi, illan ko-
hokohtia. Valokujan eri osat laskevat ja
nousevat eri tasoilla mukanaan ryhmä
Graalinritareita. Näyttämön eteen ja
taakse laskeutuvat läpinäkyvät kankaat,
joissa on nähtävissä eteläenglantilaisen
Somersetin kreivikunnassa sijaitsevan
Wellsin kuuluisan katedraalin kaariholvi
violetissa valossa. Kuningas Arthurin ja
hänen pyöreän pöydän ritareidensa taru
on täällä läsnä. Kupfer ja hänen moni-
vuotinen luotettu lavastajansa **Hans
Schavernoch** ovat ilmeisesti ottaneet
nämä goottilaiset motiivit **Florian Mon-
heimin** kirjasta ”Gewölbe des Himmels”.
Ne muodostavat jyrkän kontrastin Kling-
sorin jääkylmälle kimallusmaailmalle,
missä räikeät värit loistavat valokujan
päällä ja videoväläyksissä alastomien
kukkaistyttyjen vähäininkin vaatetus
sekoittuu kuin erotiikan Fata Morgana
oikeiden kukkien kanssa, ikään kuin
peep show aperitiivina tärkeämpään kohtau-
miseen. Hyvä efekti kärsii tosin ääni-
kvaliteetin puutteesta, koska laulajien
täytyy laulaa näyttämön takaa.

Lopussa on käsillä hyvästijätön hetki
Graalin suojelevan kollektiivin kanssa.
Malja leijuu puomin kärjessä saavutta-
mattomiin korkeuksiin yhdessä keihään
kanssa, muutamat ritari luopuvat luosta-
rikaavustaan ja seuraavat buddhalaisvaat-

teeseen pukeutunutta Parsifalia, Gurne-
manzia, Kundrya ja kolmea munkkia
toivottavasti parempaan tulevaisuuteen.
Toiset eivät jaksakaan ja he kaatuvat henget-
töminä maahan. Kupfer jättää myös täällä
tilaa vapaalle assosiaatiolle, jota hän on
harrastanut läpi koko illan. Tässä häntä
auttaa **Andrew Vollerin** pätevä valaistus.
Suurenmoinen näyttämölepano! Myös-
kin **Yan Taxin** modernistinen puustus
sopii mitä parhaiten kuvaan.

Illan suuri yllätys oli, mitä esityksen
musikaaliseen puoleen tulee, nuori ka-
pelligimestarinalku **Mikko Franck**, joka
johti Suomen Kansallisoopperan Orkes-
teria läpi illan hyvin pätevästi. Ei huo-
mannut lainkaan, että tässä 26-vuotias
Suomen kansallisoopperan pääkapelli-
mestari vuodesta 2006 alkaen johti en-
simmäistä Wagnerin oopperaansa. Hän
valitsi ripeät mutta ei liian nopeat tem-
pot, asetti painotukset oikein myös suu-
rissa kuorokohtauksissa ja johti lisäksi
hyvin laulajaystävällisesti. Orkesteri on
viime aikoina saanut kokemusta Wagne-
rin soittamisesta, mitä ei voinut olla
huomaamatta soittovarmuudessa. Talon
hyvä akustiikka vaikutti osaltaan hie-
noon musikaaliseen suoritukseen.

Valitettavasti laulajien kohdalla ei
voi sanoa samaa. Harmittavaa, että ensi-
illassa eivät laulaneet **Jorma Silvasti**
nimiroolissa ja **Juha Uusitalo** Amfortak-
sena vaan **Raimo Sirkiä** Parsifalina ja
Raimo Laukka Graalinkuninkaana. Sir-
kiän tenori on liian väritön, joskus lähes

baritonaalinen, korkeat äänet onnistuvat
vain vaivoin. Kuvaan sopii hyvin hänen
vähäinen karismansa esittämisessä. Lauk-
ka esitti Amfortaksen roolin tosin oikein
hyvin, mutta äänellisesti hänen bariton-
nistaan puuttuu niin vaadittava voima
kuin soiva timbrekin, ääni ei irtoa. **Matti
Salminen** lauloi ja esitti Gurnemanzin
suurenmoisesti kuten aina. Hän muotoili
samannimiset kertomuksensa niin mielen-
kiintoisesti, että neljää knaapia lu-
kuun ottamatta siitä ei puuttunut mitään.
Päivi Nisula Kundryna vakuutti näyttä-
möllisesti ja monin paikoin myös laulul-
lisesti, joskin hänen timbreensä on varsin
metallinen ja korkeissa äänissä terävä.
Ei ihannemiehitys tähän rooliin. Esa
Ruuttunen Klingsorina vaikutti loppuun
palaneelta ja hänellä oli taipumuksena
deklamoida liikaa laululinjat kustannuk-
sella. **Jyrki Korhosen** Titulrolle oli moit-
teeton. Suomen kansallisoopperan vah-
vistettu kuoro lauloi ja esitti aivan erin-
omaisesti ja se oli myös ryhmytyksessään
hyvin läpinäkyvä, mistä iso plusmerkintä
produktiolle.

Kansallisoopperan pääjohtaja **Erkki
Korhonen** on tämän uutuusesityksen
myötä saavuttanut uuden virstanpylvään
oopperatalon matkalla kohti kansainvä-
listä olemassaoloa. Jännityksellä odote-
taan nyt **Richard Strauss** -sykliä alku-
vuodesta 2006.

Käännös: Heikki Virri